

УДК: 786.2087.4

[https://doi.org/10.31652/3041-1017-2026\(8-1\)-10](https://doi.org/10.31652/3041-1017-2026(8-1)-10)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ БАКАЛАВРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ

Олександр Полончак ¹ , Роман Сойма ¹ , Віктор Шуфан ¹ ¹ Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна

Надійшла до редакції / Received: 4.02.2026 Схвалено до друку / Accepted: 19.03.2025

Анотація

Стаття присвячена розв'язанню проблеми розвитку творчих здібностей здобувачів вищої музичної освіти засобами музичної імпровізації. Проблема розглянута на підставі досліджень зарубіжних (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, С. Медник) та вітчизняних психологів (І. Бех, О. Дусавицький, Г. Костюк, В. Моляко, В. Рибалка, С. Сисоева), представників музично-педагогічної спільноти (Н. Мозгальова, С. Науменко, Г. Падалка, О. Рудницька). Акцентовано увагу на вартості розвитку здібності до імпровізації, яка забезпечує стрімкий розвиток дивергентного мислення музиканта, реалізує потяг студентів до швидкості, гнучкості, оригінальності музичної думки, пошуку нестандартних музичних ідей. Наголошено на тому, що імпровізаційні уміння сприяють вільному розвитку особистості бакалаврів, виховують здатність бути самостійними і рішучими в самореалізації. Запропоновано здійснювати освітній процес в закладі вищої освіти на підставі педагогічної технології, яка враховує всі етапи виховання творчої особистості. Визначено, що цільовий компонент дозволяє викладачеві враховувати стратегічну мету виховання творчої особистості, триматися тактичної мети навчання імпровізаційних умінь і гнучко змінювати оперативні цілі залежно від специфіки педагогічної ситуації. Уточнено, що мотиваційний компонент забезпечує народження пошукової мотивації, загостреного сприймання недоліків музичного мислення і бажання досягати суті музичної творчості, втілювати її всупереч перешкодам. З'ясовано, що змістовий компонент дозволяє системно, усвідомлено і ґрунтовно осягати знання про види, напрями, специфіку музичної імпровізації. Наголошено про користь вивчення жанрів імпровізації, зокрема фантазії, експромту, прелюдії, парафразу, варіацій. Операційний компонент спрямовує студентів до продуктивного пошуку оригінальних і гнучких музичних рішень. Визначено позитивну роль опанування прийомів в музичній освіті аглютинації, типізації, конструювання, моделювання, варіювання, літоти, гіперболи тощо. Корекційний компонент спрямовує до народження здатності до самоконтролю, самокорекції та в цілому виконавської надійності бакалаврів.

Ключові слова: творчі здібності; музична імпровізація; педагогічна технологія.

UDC: 786.2087.4

[https://doi.org/10.31652/3041-1017-2026\(8-1\)-10](https://doi.org/10.31652/3041-1017-2026(8-1)-10)

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF BACHELORSTUDENTS THROUGH MUSICAL IMPROVIZATION

Oleksandr Polonchak ¹ , Roman Soyma ¹ , Viktor Shufan ¹

¹ The Academy of Culture and Arts, a municipal higher education institution of the Transcarpathian Regional Council, Uzhhorod, Ukraine

Abstract

The article is devoted to solving the problem of developing creative abilities of students of higher musical education by means of musical improvisation. The problem is considered on the basis of research by foreign (J. Gilford, E. Torrens, S. Mednyka) and domestic psychologists (I. Bekh, O. Dusavytsky, G. Kostyuk, V. Molyako, S. Sysoeva), representatives of the music and pedagogical community (N. Mozgaleva, S. Naumenko, G. Padalka, O. Rudnytska). The emphasis is on the value of developing the ability to improvise, which ensures the rapid development of divergent thinking of a musician, realizes the students' desire for speed, flexibility, originality of musical thought, and the search for non-standard musical ideas. It is emphasized that improvisational skills contribute to the free development of the bachelor's personality, cultivate the ability to be independent and decisive in self-realization. It is proposed to implement the educational process in a higher education institution on the basis of pedagogical technology, which takes into account all stages of the upbringing of a creative personality. It is determined that the target component allows the teacher to take into account the strategic goal of educating a creative personality, adhere to the tactical goal of teaching improvisational skills and flexibly change operational goals depending on the specifics of the pedagogical situation. It is specified that the motivational component ensures the birth of search motivation, a heightened perception of the shortcomings of musical thinking and the desire to reach the essence of musical creativity, to embody it despite obstacles. It is found that the content component allows for a systematic, conscious and thorough understanding of knowledge about the types, directions, and specifics of musical improvisation. The benefits of studying improvisation genres, in particular fantasy, improvisation, prelude, paraphrase, and variations, are emphasized. The operational component directs students to a productive search for original and flexible musical solutions. The positive role of mastering the techniques in musical education of agglutination, typification, construction, modeling, variation, litotes, hyperbole, etc. has been determined. The correctional component aims at the emergence of the ability to self-control, self-correction and overall performance reliability of bachelors.

Keywords: creative abilities; musical improvisation; pedagogical technology.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах стрімкої перебудови українського суспільства надзвичайним попитом користуються особистості, що мають розвинуті творчі здібності, творчий потенціал і творчі якості. Відтак, у системі вищої освіти пріоритетним має бути напрямок щодо розвитку творчих здібностей здобувачів всіх фахів. В цьому аспекті перспективною має бути активізація творчого розвитку майбутніх фахівців культури і мистецтва, адже музична діяльність є творчою за своєю суттю (Матвеева,

2007). Сучасне суспільство потребує активних, самостійних музикантів, спрямованих на пошук індивідуальної оригінальної траєкторії. Відтак, розвиток творчих здібностей майбутніх музикантів у закладах вищої мистецької освіти передбачає педагогічну грамотність викладачів, їхню готовність до постійних змін і відходу від стереотипного мислення і застарілих педагогічних дій.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових, зокрема психолого-педагогічних праць дозволяє стверджувати, що проблема

творчих здібностей глибоко опрацьована зарубіжними (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, С. Меднік, Р. Стернберг, З. Фрейд) та вітчизняними вченими (О. Антонова, В. Моляко, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Рибалка, О. Савченко, С. Сисоева). Цікавими, згідно з Золкіним, є визнані досягнення музикантів-педагогов (П. Вейс, Е. Жак-Далькроз, К. Орф), сучасні музично-педагогічні розвідки (І. Денисюк, О. Матвеева, С. Науменко). За Антоновою (2005), творчі здібності є гнучкими і динамічними, пов'язані з інтелектуальними здібностями і вимагають невинного розвитку мотивації до нового, відмови від стереотипів, рефлексії, емпатії, ініціативності та самостійності в процесі пошуку гіпотез і думок. Разом з тим, як визнає Денисюк (2017), розвиток творчих здібностей студентів музичних фахів дозволяє виявити прогалини у пошуку шляхів, нових методів, педагогічних технологій. Здається перспективним втілити загальні положення щодо особливостей творчих здібностей та їхнього розвитку у систему вищої освіти музикантів у класах духових та народних інструментів.

Мета статті обґрунтування змісту педагогічної технології розвитку творчих здібностей майбутніх музикантів до імпровізації в процесі музично-інструментальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Згідно з останніми дослідженнями, інтегральною компетентністю студентів-бакалаврів, є здібність до розв'язання навчальних і навчально-професійних завдань у невизначених умовах (Актуальні питання гуманітарних наук, 2024). По суті, інтегральну компетентність мають забезпечувати творчі здібності бакалаврів, зокрема здібність до виявлення, постановки і вирішення проблем, генерування і продукування ідей. Професійно важливим для музикантів-інструменталістів, згідно Золкіна (2017), є невинний розвиток здібності до вдосконалення, завершеності, а також легкість, оригінальність, точність творчого мислення музиканта.

Відповідно з В. Полянським, Т. Полянським (2022), сьогодні зростає попит на естрадних виконавців, які вільно володіють різними стилями і жанрами «легкої музики». Отже, погоджуючись з Матвеевою (2007) та Денисюк (2017), можна дійти висновку, що розвиток творчих здібностей, в тому числі здібність до

уяви та імпровізації, потребує уважного піклування викладача, його здатності враховувати певну педагогічну технологію.

Під педагогічною технологією розуміють послідовність цільового, мотиваційного, змістового, операційного і контролюючо-корекційного компонентів, що забезпечують результативність освітнього процесу.

Для розвитку здібності студентів до імпровізації на заняттях в класі духових інструментів, в класі гітари варто визначити мету і завдання, які є змінними, тому що корелюють із рівнем музикальності та загальної обдарованості студента, розвитку його музичного мислення, музичного слуху і готовності постійно дбати про досягнення нових способів і прийомів технічного вдосконалення.

Цільовий компонент потребує створення сприятливих умов для розуміння студентами доцільності творчого розвитку. Стратегія музичної освіти студентів має полягати у прийнятті себе як творчої особистості, власної суб'єктності, самостійності. Тактична мета може забезпечувати розвиток певної складової творчого потенціалу (активності, здібностей, професійно важливих якостей, творчого мислення, уяви тощо), необхідних для оволодіння культурою імпровізації. Оперативна мета визначається викладачем для кожної дисципліни окремо, згідно її навчальних або виховних завдань. Розвиток здібностей до імпровізації передбачає навчання студентів перетворювати музичний матеріал, виявляти оригінальність, гнучкість, різновекторність мислення. Зазначимо, що творчий розвиток студентів-бакалаврів має відбуватися на всіх дисциплінах, утім найбільш дотичними слід вважати такі дисципліни, як «Гармонія», «Імпровізація», «Джазова імпровізація», «Джазове сольфеджіо», «Основи імпровізації», «Фах».

Мотиваційний компонент педагогічної технології спрямовує викладачів до розвитку у здобувачів бажання, прагнення брати участь у творчому розвитку як процесі, в досягненні саме основ і засад імпровізації. Слід зазначити, що мотиваційний компонент відповідає за розвиток всіх підсистем творчої особистості студента-музиканта. Важливою є цілеспрямована підтримка й активізація творчих виявів студентів у мистецтві, формування стійкої настанови на оригінальний

шлях і музичну творчість. Зокрема, варто систематично залучати бакалаврів до концертно-виконавської діяльності, гнучко змінювати завдання, спонукати знаходити нові форми творчого самовираження, самопізнання, пошуку перспектив. Рекомендується розвивати в них здатність до емпатійного переживання музичних творів різних жанрів, створювати музично-пошукові ситуації, активізувати почуття впевненості у власних силах. Взагалі звернення та розуміння категорій «жанру і стилю, які тісно взаємопов'язані та є відображенням індивідуальності автора» надзвичайно важливо для розвитку творчих здібностей здобувачів засобами імпровізації (Мозгальова & Новосадова, 2022). Цілком слушними, згідно О. Матвеевої (Матвеева, 2007, с. 23-24) є прийоми підбадьорювання, похвали, прийняття ідей з боку студента, знаходження індивідуального тону спілкування з кожним студентом окремо. Автори зазначають, що стимулювання позитивних мотивів творчої діяльності студентів буде ефективнішим за умов: а) формування позитивних психологічних настанов студента про себе; б) наближення творчої діяльності студента до кола актуальних та значущих об'єктів (Полянський, Полянський, 2022); г) заміну нейтральних навчальних інструкцій вмотивованими; д) допомога студентові у розвитку перспективної лінії життєвого сценарію творчої дії; є) використання проблемно-діалогічного підходу у викладанні (Засоби навчальної та науково-дослідної роботи, 2002). В цьому аспекті корисними стають методи емоційного стимулювання, створення ситуації успіху, підкріплення ціннісного, позитивного ставлення до себе і власних знахідок.

Змістовий компонент педагогічної технології зумовлює необхідність усвідомлення, згідно О. Матвеевої (Матвеева, 2007), сутності і засвоєння студентами змісту творчого розвитку, роз'яснення основних термінів («базові творчі якості», «творчий стиль», «творча активність», «творчі здібності», «творчі можливості», «творчий потенціал») (Матвеева, 2007). Розуміння специфіки творчого тезаурусу дозволить студентам-музикантам свідомо засвоювати поняття про нестандартні знахідки кларнетистів, саксофоністів, бас-гітаристів, вдосконалюватися в музично-імпровізаційних уміннях і в пошуку оригінальних напрямів

особистісного і професійного розвитку. Зокрема варто вивчати способи творчої діяльності, відомості про види, стилі, напрями інструментальної імпровізації. Цікавими стають відомості про прийоми творчого мислення і творчої уяви, до яких відносять комбінування, аглютинацію, акцентування, гіперболізацію (зміну величин), типізацію або узагальнення. Згідно з Полянськими (Полянський, 2022, с. 11), комбінування в імпровізації на саксофоні, кларнеті або гітарі передбачає оригінальне сполучення мелодій, ритмів, гармонічних послідовностей, тембрів у незвичних комбінаціях. Аглютинація як окремий випадок комбінування є підбором не випадкових ознак джазових або інших стилів згідно певної ідеї або задуму. Для розвитку швидкості мислення корисним є прийом акцентування, підкреслювання метрів, ритмічних малюнків, застосування раптових, несподіваних змін в музиці. В музичному виконанні дивергентність виявляється через композиторські прийоми іносказання, алегорії, метафори, метонімії, синекдохії, символу, які має розтлумачити і підкреслити в грі молодий музикант.

Виявлення певної властивості музичної теми відбувається на підставі зменшення (літота), збільшення (гіпербола) темпів, ритмів, метрів, стильового варіювання. Названі відомості стають основою для розвитку дивергентного (різноспрямованого) творчого мислення і уяви. Щодо розвитку творчої уяви «необхідно зважати на розвиток внутрішньо-слухових, інтервально-ступеневих, метро-ритмічних, інтонаційно-образних та асоціативних уявлень» без яких неможливо досягнути виконавської майстерності та успіху у професійній діяльності (Мозгальова, 2015, с.101).

Процесуальний компонент вимагає від викладача розвитку у майбутніх учасників естрадного оркестру (кларнетистів, трубачів, саксофоністів, гітаристів) вміння влучно і варіативно використовувати величезний інструментарій творчого розвитку (методи, засоби, прийоми, способи, форми). Це, зокрема, імпровізація мотивів, різноманітних мелодичних рухів, стрибків, оволодіння ритмічними, гармонічними, динамічними і тембровими імпровізаціями. О. Денисюк рекомендує формувати в інструменталістів імпровізаційні уміння, припускаючи зміни в інтонації, агогічних прийомах, цезурах,

динаміці, звукових ефектах. Дотичними для розвитку умінь імпровізації, зазначає Полянський (2022, с.12), є жанри капричіо, транскрипції, експромту, фантазії, парафраз, в яких студент, спираючись на міру власної імпровізаційної свободи і рівня спонтанності, досягає необхідного ефекту. На початковому етапі навчання рекомендують методи підбору за слухом, варіювання, комбінаторики, переінтонування мелодій, наданих викладачем. Творчі уміння студентів розвиваються завдяки методам ігрової взаємодії з викладачем, стилізації, алюзії, ремінісценції, цитування, слухо-рухового контролю. В майбутньому комплекс прийомів має забезпечувати високий рівень імпровізаційної свободи музикантів, зокрема здатності вільно імпровізувати в поліфонії, естетично оздоблювати вокальну партію; імпровізувати в формах сольної, колективної імпровізації в оркестрі, свінгувати тощо.

Контролюючо-корекційний компонент націлює викладачів здійснювати постійну корекцію й регуляцію творчого розвитку студентів, творчої активності, гнучкий розвиток особистісних і професійних умінь згідно конкретної ситуації. Згідно з Полянським (2022,

с. 10), сучасна наука накопичила значну кількість прийомів і засобів контролю і корекції імпровізаційних знань, умінь, навичок. Це передусім діагностичні тести, регулятивні методи вивчення творчої особистості. Зокрема, це метод регуляції вольових зусиль, психологічної підтримки, методи риторичної диспозиції, слухового аналізу, запам'ятовування зіграного.

Висновки. Отже, застосування педагогічної технології творчого розвитку студентів-бакалаврів сприяє рівномірному і системному осягненню ними імпровізаційних умінь, здатності вивільняти свій творчий потенціал. Корисним можна вважати дотримання певної оперативної мети на кожному занятті, стимулювати пізнавальну, проблемну, творчу мотивацію, поступово поглиблювати знання про творчо-імпровізаційні дії, прийоми, способи вільної, сольної, парної, колективної імпровізації. Перехід знань в уміння і навички відбувається завдяки детальному опрацюванню імпровізаційної техніки впродовж операційного компоненту, а перевірка набутого досвіду здійснюється завдяки контролю і своєчасної корекції імпровізаційної підготовки студента.

Список використаних джерел

- Антонова О.С. (2005)** Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир: ЖДУ.
- Грицун Ю., Гусар Д., Польська О. (2024)** Дослідження та порівняння стилів фортепіанної імпровізації в різних музичних жанрах. Актуальні питання гуманітарних наук, 71 (1), 92-96.
- Денисюк І.С. (2017)** Розвиток художньої техніки виконавця в умовах сучасного музикування. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 150, 240-244.
- Золкін С.А. (2017)** Музична імпровізація як основа навчання студента-музиканта. Молодий вчений, 11(51), 571-574.
- Матвеева О.О. (2007)** Формування творчої уяви майбутнього учителя музики. Харків.
- Мозгальова Н.Г. (2015).** Музичні здібності, їх сутність і розвиток у процесі інструментально-виконавської підготовки вчителів музики. Педагогіка вищої та середньої школи, 44, 98-104.
- Мозгальова, Н. & Новосадова, А. (2022).** Genre-style innovations in the oeuvre of modern Ukrainian composers. Baltic Journal of Legal and Social Sciences, 4, 56-63.
- Полянський В.А., Полянський Т.В. (2022)** Робоча програма навчальної дисципліни «Основи імпровізації». Для здобувачів вищої освіти галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво». Київ: Академія мистецтв імені Павла Чубинського. 30 с.
- Смагін В.І. (2002)** Педагогічна технологія формування творчої особистості. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Збірник наук. праць ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 25, 104-110..

References

- Antonova O.S. (2005).** Giftedness: experience of historical and comparative analysis: Zhytomyr: ZHDU.456 s. [In Ukrainian].
- Hrytsun Yu., Husar D., Polska O. (2024).** Research and comparison of piano improvisation styles in different musical genres. Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk. Vyp.71. T.1. S.92-96. [In Ukrainian].
- Denisyuk I.S. (2017).** Development of the performer's artistic technique in the conditions of modern music making. Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp.150. Kropyvnyts'kyi, S. 240-244. [In Ukrainian].
- Zolkin S.A. (2017).** Musical improvisation as the basis of student musician training. Molodyy vchenyy. №11(51). S.571-574. [In Ukrainian].
- Matveeva O.O. (2007).** Formation of creative imagination of a future music teacher. Kharkiv. 88 s. [In Ukrainian].
- Mozghalova N.H. (2015).** Muzychni zdibnosti, yikh sutnist i rozvytok u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky vchyteliv muzyky. Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly, 44, 98-104. [In Ukrainian].
- Mozghalova, N. &Novosadova, A. (2022).** Genre-style innovations in the oeuvre of modern Ukrainian composers. Baltic Journal of Legal and Social Sciences, 4, 56-63. [In Ukrainian].
- Polyansky V.A., Polyansky T.V. (2022)** Working program of the academic discipline "Fundamentals of improvisation. Dlya zdobuvachiv vyshchoyi osvity haluzi znan' 02 «Kul'tura i mystetstvo» spetsial'nosti 025»Muzychne mystetstvo». Kyiv: Akademiya mystetstv imeni Pavla Chubyns'koho . 30 s. [In Ukrainian].
- Smagin V.I. (2002)** Pedagogical technology of forming a creative personality. Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty. Zb. Nauk. Prats' KHDPU imeni H.S. Skovorody. Vyp.25. S.104-110.[In Ukrainian].

Про авторів

- Полончак Олександр**, викладач Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна, e-mail: oleksandr.polonchak@uica.education
- Роман Сойма**, викладач Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна, -, e-mail: roman.soima@uica.education
- Віктор Шуфан**, викладач Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, м. Ужгород, Україна, -, e-mail shufan2001@gmail.com ,

About the Authors

- Oleksandr Polonchak**, Lecturer at the Municipal Higher Education Institution 'Academy of Culture and Arts' of the Transcarpathian Regional Council, Uzhhorod, Ukraine, email: oleksandr.polonchak@uica.education
- Roman Soima**, lecturer at the Municipal Higher Education Institution "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council, Uzhhorod, Ukraine, -, email: roman.soima@uica.education
- Viktor Shufan**, lecturer at the Municipal Higher Education Institution "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council, Uzhhorod, Ukraine, -, email: shufan2001@gmail.com